

EMLÉK, EMLÉKKÉP, ÉPÜLET

Építészeti gondolatok a diósgyőri vár helyreállítása kapcsán | **Deák** Zoltán

A műemlékvédelem és helyreállítás alapvető és legfontosabb célja – a lehető legtöbbet megőrizni a ránk maradt és értékesnek nyilvánított emlékekből – mit sem változott azóta, hogy az egyes nemzetek elhatározták az épített örökség védelmét.

A helyreállítás mikéntjét már nem lehet ilyen egyszerűen megfogalmazni. A beavatkozás mértékéről, az anyaghasználatról, a megjelenésről azóta vita folyik, mióta a helyreállítások (restaurálások) a 19. század második felében hazánkban is megkezdődtek. Nem állíthatjuk, hogy a napjainkig tartó polémia pusztán szakmai jellegű, és mentes minden hatalmi vagy politikai befolyástól, a szakértáborok és intézmények érdekeitől.

Amikor egy-egy helyreállítás kapcsán az olvasó (legyen az laikus vagy szakmabéli) ilyenfajta elemzésekbe, kritikákba botlik, nem hiábavaló az előzmények ismerete, már csak saját véleményének minél árnyaltabb kialakítása érdekében sem, no meg ha egyáltalán túl akar lépni a „tetszik-nem tetszik” kategóriák meghatározta szinten. Számunkra a II. világháború után kialakult álláspontok és történések az izgalmasabbak, hiszen korcsoporttól függően különböző időpontokban, de mi is bekapcsolódtunk ezekben a folyamatokba, és ki távolabbról, ki közvetlen közelről szemlélhette, hogyan alakul egy-egy emlék sorsa, miként alakulnak a helyreállítási tervek, hogyan változik, vagy éppen nem változik a műemlékvédelmi szemlélet.

Műemlékeinket sokféleképpen csoportosíthatjuk. Az egyik ilyen önkényes csoportosítás szerint megkülönböztethetünk olyan emlékeket, amelyeket elődeink már helyreállítottak, s a mi dolgunk ezek fenntartása. A másik csoportba a helyreállításra, megővásra várókat sorolhatjuk. Sajnálatos módon számos elsőrangú emlék tartozik ez utóbbi csoportba, mely sorsára hagyva hánykolódik a viták és a tehetetlenség átka között. Elgondolkodtató, hogy még helyreállított műemléket, mint például a diósgyőri várat is ez a veszély fenyegette. Az elvi és módszertani vitákat áttekintve megfigyelhető, hogy egyrészt kialakultak olyan fogalmak, kulcsszavak, amelyek nemcsak hogy gyakran fordultak elő, hanem egyben minősítettek is: kiépítés, hamisítás, másolat, utáncolat, sosemvolt állapot, tatarozás. Ellentétpárként: eredeti, hiteles, kortárs, tudományos, korszerű, haladó. (...) Másrészt létrejött azoknak az emlékeknek a köre, amivel mindig példalózni lehetett – pró és kontra.

A diósgyőri vár helyreállításának mikéntje már a Műemlékvédelem 1957-ben megjelent első számában szóba került Beck Zsuzsanna – Sedlmayr János *Holt műemlékeink helyreállítása és felhasználása* című cikkében. A szerzőpáros, ha nem is az egyetlen megoldásként, de mindenképpen megfontolandó alternatívaként ismerteti a romok megmentésének egyik módját: az épületté történő kiegészítést vagy az épületbe foglalást. Érdekes szerkesztői gondolat volt a folyóirat 2000. évi első számában feleleveníteni a kérdést a régi cikkek és az ezekkel párhuzamos új írások közlésével. Sedlmayr párhuzamos cikkében a diósgyőri vár példája kapcsán nem a helyreállítások módszertanának változásait és problémáit tekinti át, hanem megkérdőjelezi a „holt műemlék” fogalmát, teljesen elméleti síkra tereli a kérdést, és nem keveredik vitába.

A minden körülmények nélküli, vagdalkozó kritika – amely komoly tudományos alapokon nyugvó épületkiegészítéseket mosott össze sokszor anyagi vagy politikai erőfitogtatásból készült mesevárrakkal – eredménye, hogy építész körökben

is általánosan elterjedt nézet lett, miszerint a műemlék-helyreállításához csupán egy jó ötletre van szükség, semmi másra. Bizonyos művészettörténész-, régészkorok az építészeti beavatkozásokkal szemben kialakult ellenérzései – meglehetősen, jobbitó szándékból születtek – a visszájára fordultak. A legutóbbi időkig nagyobb bűnnek tartják a hozzá- vagy ráépítést, mint a cselekvést megakadályozó, sokszor évtizedekig húzódó viták miatti pusztulást. Az számított jó építésznek, aki megtagadva saját magát és építeni vágyát, nem folytatta vagy egészítette ki a romot épületté. Példaként gyakran Möllert emlegetik, aki Zsámbékon visszafogott vágyait a Lehel téri templomban élte ki. Mondják! Úgy gondolom, elérte a probléma gyökeréhez, a hamis tudat kialakításának

alapjához. Csak most kezdjük látni, milyen sokat ártott a műemlékek védelmének, helyreállításának – Möller zsámbéki munkájára hivatkozva – a kisebb részben tudatlanságon, nagyjából viszont céltudatos elferdítéseken alapuló helyreállítási doktrína fizikai és szellemi téren egyaránt. Az irattári és tervtári kutatás feltárta Möller terveit, helyreállítói szándékát, és bepillantást engedett abba a sok küszködésbe, amit a templom megmentése érdekében vállalt. Kiderült: a téglakiegészítések „csupán” szerkezeti megerősítések, és eszébe sem jutott, hogy ez legyen a végleges állapot. Möller kiváló építész és helyreállító volt, de neki tulajdonítani a Velencei Charta irányelveit megelőző és a hozzátételt megkülönböztető helyreállítási elveket történelmietlen belemagyarázás, nagyon is megbecsülendő és követendő munkássága félreértelmezése.

Látszólag elkanyarodtunk a diósgyőri vár helyreállítási kérdéseitől, de erre a kitérőre mindenképpen szükség volt a szemléletmód érzékeltetése érdekében. Érdekes, hogy a romhelyreállítások során tapasztalt kudarcok ellenére Sedlmayr 2000-ben írt cikkében a vár helyreállítását Ferenczy Károly munkájával befejezettnek tekinti, sőt olyan példamutató helyreállításnak tartja, amelyet megváltoztatni nem szabad. Visszaütasítja Császár László csipkelődését, miszerint a rondella lőréssein kísértet jár. Valóban, a vár elhanyagoltsága mindenképpen ezt az érzést kelti a látogatóban. Fájdalmas dolog megélni, ha egy helyreállítás vagy egy műemléki doktrína fölött eljárt az idő. Ebből a szempontból legérzékenyebbek a romvédelmek, romkiegészítések.

Minden romot nem lehet fölépíteni, főként Magyarországon nem, ahol azok a védett emlékek tekintélyes részét teszik ki. Viszont mérlegelendő, hogy bizonyos esetekben több szempontból is a legelőnyösebb megoldás a rom épületté formálása, vagy épületbe való foglalása. Visszatértünk Sedlmayr János 1957-ben tett megállapításához.

Hogyan, milyen eszközökkel történjen a kiegészítés? Mindenkinek, aki részt vesz egy ilyen munkában, nagyon nagy a felelőssége. Vannak ősi és ösztönös elvek, amelyeket be kell tartani. Körültekintően és finoman kell megválasztani azokat az eszközöket és technikákat, amelyekkel az újat beleillesztjük a régibe, ugyanakkor meg is különböztetjük attól. Számomra visszatetsző a kortárs technika, technológia erőltetett alkalmazása, magamutogató erőszakossága, főként,

ha nem is az emlék védelmét szolgálja. Mindenesetre ezzel sokkal nagyobb feltűnést és visszhangot lehet kiváltani az építészársadalomban, mint a hagyományos anyagok és szerkezetek alkalmazásával. Egyik esetben sem mentesül az építész annak felelőssége alól, hogy múltunk egy darabjával foglalkozik. A végeredmény nem mindegy. Nem mindegy, hogy csak egy szűk csoport értékeli, és miként értékeli a művet. Előfordul, hogy a kritika a szekértáborok egymás közötti fricskázása csupán. Vannak, akik úgy vélik, hogy még mindig jobb egy „elfuserált üvegtető”, mint a historizmus bűnébe esni.

A múlt emlékeinek interpretálása, pláne kiegészítése, kézzel fogható megjelenítése – amennyiben többre számít a hasonzóruiek vállvegetésénél – nagyon komoly együttműködést kíván építésztől, művészettörté-

nésztől, régésztől és minden résztvevőtől, hogy a végeredmény megfelelő visszhangot keltsen a társadalom erre fogékony, művelt rétegeiben. Vannak, akik azt állítják, hogy a rom a hozzá fűződő, tőle elválaszthatatlan emlékképekkel együtt alkotja a védendő és megőrzendő történelmi emléket.

Sajnos az egyre romló, pusztuló állapotok nem ezt a vélekedést támasztják alá. A fizikai mivoltukban egyre gyorsabban erodáló maradványok mindinkább csupán emlékképekké válnak, mely emlékképek felidézése egyre szűkebb körökben történik, és egyre szűkebb köröket érdekel.

Nem engedhetjük, hogy múltunk történeti, művészeti és építészeti emlékei pusztán emlékképekké váljanak – sem fizikai, sem intellektuális értelemben.

